

Holly Case, *Between States. The Transylvanian Question and the European Idea during World War II*, Stanford University Press, Stanford, 2009, 349 p.

Începând cu mijlocul secolului al 19-lea, treptat, problema Transilvaniei s-a transformat într-o chestiune teritorială. După ce Ungaria a ieșit învinsă din Primul Război Mondial și prin Tratatul de pace de la Trianon Transilvania a fost adjudecată României, rivalitatea între cele două țări a devenit și mai aprigă pentru acest teritoriu.

Prin Dictatul de la Viena din 1940, teritoriul Transilvaniei a fost împărțit între Ungaria și România. Partea nordică, cu o populație majoritară maghiară, i-a revenit Ungariei, în timp ce Ardealul de Sud a rămas României. Chiar dacă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial cele două țări au făcut parte din același sistem de alianță, din cauza disputei pentru acest teritoriu, relația lor a rămas tensionată pe tot parcursul acestei perioade.

Cartea pornește cu descrierea procesului de transformare al acestei regiuni într-o problemă teritorială între Ungaria și România. Analizează discursul politic al celor două tabere și modul în care a fost folosită diversitatea etnică, culturală și religioasă a Transilvaniei în argumentările române și maghiare în lupta pentru controlul asupra teritoriului.

După părerea lui Holly Case, chestiunea Transilvaniei este produsul schimbărilor geopolitice europene începute prin declinul Imperiului Otoman în a doua parte a secolului al XIX-lea. Autoarea subliniază faptul, că Transilvania a jucat un rol deosebit atât în formarea imaginii naționale maghiare, cât și în cel român. Ea invocă exemplul unei conversații care a avut loc între Ion Antonescu și Hitler în timpul celui de al Doilea Război Mondial, când conducătorul român a descris Transilvania ca „leagănul” României. În imaginii naționale maghiare însă, Transilvania apare ca „adevăratul teritoriu maghiar”, ca „un microcosm maghiar”. Aceste puncte de vedere contrare pot fi surprinse și în diferitele proiecte elaborate de la sfârșitul secolului al 19-lea privind statutul Transilvaniei. Printre soluțiile propuse, cele mai importante au fost: o Transilvanie autonomă sau independentă; reorganizarea Monarhiei Austro-Ungare în așa fel încât Transilvania să beneficieze de un statut special; revizuirea parțială a tratatului de la Trianon și redarea teritoriilor din

partea vestică a Transilvaniei, Ungariei; înființarea unei Federații Danubiene; acordarea unui statut autonom Ținutului Secuiesc.

Conștient de faptul că o eventuală revizuire a frontierelor trasate la pacea de la Trianon era posibilă numai cu acordul marilor puteri, atât Ungaria, cât și România au încercat să transforme problema Transilvaniei într-o chestiune europeană. Ambele părți susțineau că stabilitatea politică, economică și pacea întregului continent depinde de rezolvarea corespunzătoare a divergențelor privind statutul unor teritorii din Europa, printre ele și al Transilvaniei.

Pentru întărirea poziției internaționale, și pentru a lupta contra revizuirii granițelor, România, a încheiat alianțe cu celelalte state succesoare ale Monarhiei Austro-Ungare (Iugoslavia, Cehoslovacia). Alianța lor (Mica Antantă) sprijinită de către Franța, nu a putut să-și îndeplinească rolul său de apărare și s-a desființat în 1938. În timp ce politica externă a României s-a orientat către Franța, Ungaria a stabilit relații speciale pentru a ieși din izolarea politică cu Germania nazistă și cu Italia.

Ungaria și România, dorind să demonstreze dreptul lor asupra Transilvaniei, au recurs la mijlocul propagandei. În prima parte a cărții, autoarea ne oferă o descriere detaliată despre modul în care a funcționat aparatul de propagandă al celor două state pentru câștigarea opiniei publice europene și a marilor puteri: editări de cărți, atlase prin care ambele părți au încercat să demonstreze dreptatea lor (hărți etnice care arată densitatea populației maghiare și române în Transilvania în mod diferit, în funcție de cine le-a editat), broșuri, pamflete.

Paralel cu diseminarea materialelor propagandiste, ambele părți au încercat să găsească susținători puternici și în rândul elitei din Marea Britanie, Franța, sau Statele Unite. Astfel, în perioada interbelică, cazul României a fost susținut de istoricul britanic R. W. Seton-Watson și de jurnalul londonez „New Europe”. În schimb, poziția maghiară a fost sprijinită de către persoane ca istoricul C. A. Macartney, deputatul britanic Sir Robert Gower, publicistul Sir Robert Donald și politicianul Lord Rothermere.

Dacă în primul capitol autoarea ne oferă o amplă prezentare a chestiunii transilvănene de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial, în următoarele patru capitole se concentrează pe perioada celei de-a doua conflagrații mondiale.

Holly Case călăuzește cititorul la frontul de Est, unde soldații maghiari și români luptau împreună împotriva armatei sovietice. Analizează retorica folosită de către cele două părți în argumentările acestora privind scopul și sensul participării lor în război de partea Germaniei. Arată că principala motivație în a îndeplini pretențiile germane a fost de natură teritorială: Ungaria a dorit să păstreze teritoriile recâștigate în urma celor două arbitraje de la Viena (1938, 1940) și să redobândească Ardealul de Sud. În cazul României, pe lângă Basarabia și Bucovina, tot stăpânirea Transilvaniei a fost miza cea mai importantă.

După o trecere în revistă a evenimentelor și strategiilor politico-militare ale celor două state (capitolul 2), autoarea încearcă să abordeze problema Transilvaniei la nivelul vieții *hinterlandului* de zi cu zi. În capitolele 3–4 sunt analizate mai multe teme, ca de exemplu problema refugiaților, politica reciprocității a celor două state în chestiunile minoritare, schimbările de nume și religie, sau implicarea Germaniei naziste și a Italiei în politica minoritară dusă de România și Ungaria.

Imediat după anunțarea celui de al doilea Arbitraj de la Viena, s-a deschis un nou front în disputa pentru Transilvania. Pe acest front, însă, cum descrie Holly Case, lupta nu s-a purtat cu arme reale, ci cu legi, formulare de recensământ, permise și declarații. Iar „soldații”, adică participanții acestei bătălii erau oameni de rând, civili sau funcționari.

Pe 6 septembrie 1940 armata ungară a intrat în Oradea, iar în zilele următoare a luat sub stăpânire tot Ardealul de Nord. Până la sfârșitul lunii noiembrie teritoriul s-a aflat sub administrație militară, după care a fost preluat de autoritățile civile maghiare.

În primele luni care au urmat realipirii Transilvaniei de Nord principala preocupare a autorităților maghiare a devenit armonizarea sistemului administrativ și juridic din Transilvania cu cel ungar. Astfel, a fost reorganizat sistemul de învățământ, s-au construit drumuri și linii de căi ferate (în urma împărțirii Transilvaniei, o parte a infrastructurii a devenit inutilizabilă), și-a deschis din nou porțile Universitatea maghiară din Cluj. Cu toate acestea însă, au apărut și primele restrângeri politice, sociale, precum și legile discriminatorii. Au fost introduse raționalizări, au început înrolările în armata maghiară și s-a instaurat cenzura.

Reintegrarea Transilvaniei de Nord în cadrele statale ungare a scos la suprafață o serie de probleme administrative, politice și legale. Pe lângă prezentarea acestor aspecte ale schimbărilor teritoriale din 1940, autoarea se ocupă și cu discursul oficial al celor două state privind importanța celui de al Doilea Arbitraj de la Viena și statutul Ardealului. Administrația maghiară se referea la Transilvania de Nord ca la un „teritoriu eliberat”, sau, ca la un „teritoriu reanexat” Ungariei. Acestor termeni se mai adăuga și cel de „ocupație” folosit pentru definirea perioadei interbelice, când tot teritoriul Transilvaniei aparținea României. În schimb, partea română se referea la Ardealul de Sud ca la „partea liberă a Transilvaniei”, iar pe cel aflat sub dominație maghiară ca teritoriu „ocupat” sau „răpit”.

Lupta pentru Transilvania s-a dat nu numai la nivel discursiv, ci și la nivelul politicii statale față de minoritățile naționale. Atât Ungaria cât și România au întâmpinat probleme majore în încercarea lor de a rezolva problema optanților și refugiaților (probleme de locuințe și de trai). Plasarea refugiaților sau acordarea de locuri de muncă acestora a ridicat întrebarea referitoare la locuințele în care trebuiau să fie repartizați și în locul cui urmau să fie angajați. În cazul Ardealului de Nord problema putea fi „rezolvată” prin rechiziția imobilelor românilor plecați în România. În schimb, pe partea cealaltă a graniței, oficialitățile române cazau pe refugiații români din Transilvania de Nord în casele locuitorilor de etnie maghiară sau în imobilele expropriate de la evrei.

Cea mai afectată de schimbările teritoriale a fost populația evreiască. Majoritatea evreilor, – fiind puternic asimilați în cadrul populației maghiare –, au întâmpinat cu bucurie intrarea trupelor maghiare în Ardealul de Nord. Prin aplicarea legilor rasiale maghiare, care erau deja în vigoare în Ungaria, euforia de început a evreilor s-a transformat însă în deziluzie și într-o stare de incertitudine.

În capitolul 5 autoarea prezintă situația evreilor din Transilvania de Nord, procesul de excludere din societatea maghiară și perioada Holocaustului. Ea subliniază că atât în Ungaria cât și în România antisemitismul a fost principalul element al politicii față de evrei în timpul celui de al doilea război mondial. Transformarea evreilor în țapi ispășitori a fost o tactică folosită de cele două părți. Dacă în perioada interbelică evreii din Transilvania erau criticați de către români că își păstrează cultura lor maghiară, în timpul războiului cei din teritoriul reanexat Ungariei erau acuzați, că sub dominația română, i-au trădat pe maghiari. În timpul războiului, evreii atât în

Nordul cât și în Sudul Transilvaniei erau acuzați de colaborare cu inamicul.

Holly Case subliniază, că evoluția politicii față de evrei din cele două state se afla în legătură strânsă cu revendicările lor teritoriale, adică cu problema Transilvaniei. Deciziile privind contribuția Ungariei și României la eforturile militare ale puterilor Axei, relația între ele și relația lor cu Germania, respectiv legislația antisemită aplicată de cele două țări și deportarea/masacrarea evreilor, au fost influențate în mare parte de aspirațiile teritoriale.

Ultimul capitol poate fi considerat un epilog, în care Holly Case rezumă evoluția discursului

privind chestiunea Transilvaniei și prezintă problema minoritară din cele două state după cel de al Doilea Război Mondial. Concluzia autoarei este că Transilvania și statutul minorității maghiare din acest teritoriu a rămas o problemă vie până în zilele noastre, dar nu în sensul antebelic. Acum nu apartenența teritoriului ridică întrebări, ci drepturile (culturale, lingvistice, administrative) minorității maghiare în cadrele Statului Român.

Gidó Attila

Institutul pentru Studierea Problemelor
Minorităților Naționale, Cluj-Napoca,
e-mail: gidoattila@yahoo.co.uk